

สำนวนไทย

ความหมายของ “สำนวน” (Idioms)

ได้มีผู้ให้นิยามคำว่า “สำนวน” ไว้ดังนี้

กาญจนาคพันธ์ (2513 : 1) อธิบายความหมายของสำนวนว่า คำพูดของมนุษย์เราไม่ว่าชาติใดภาษาใด แยกออกเป็นกว้างๆได้เป็น 2 อย่าง อย่างหนึ่งพูดตรงไปตรงมาตามภาษารวมคทาพูดออกมาก็เข้าใจได้ทันที อีกอย่างหนึ่งพูดเป็นชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมา แต่มีความหมายในคำพูดนั้นๆ คนฟังอาจเข้าใจความหมายได้ทันที ถ้าคำพูดนั้นใช้แพร่หลายทั่วไปจนอยู่ตัวแล้ว แต่ถ้าไม่แพร่หลายคนฟังก็อาจไม่เข้าใจได้ทันที ต้องคิดจึงเข้าใจ หรือบางทีคิดแล้วเข้าใจเป็นอย่างอื่นก็ได้ หรือไม่เข้าใจเอาเลยก็ได้ คำพูดเป็นชั้นเชิงเหล่านี้ เราเรียกกันว่า “สำนวน”

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน และ ไพบุลย์ ดวงจันทร์ (2532 : 36) อธิบายว่า สำนวน หมายถึง คำพูดที่มีชั้นเชิง ความหมายของคำไม่ตรงไปตรงมา คือ พูดอย่างหนึ่งมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ผู้ฟังผู้อ่านต้องแปลความอีกชั้นหนึ่งจึงจะเข้าใจ หรือถ้าคำนั้นใช้กันอย่างแพร่หลายก็เข้าใจความได้ทันที เช่น ควาย หมายถึง โง่ กลัวย หมายถึง ความว่า ง่าย เป็นต้น

ไชสิริ ปราโมช ณ อยุธยา (2534 : 4) กล่าวว่าสำนวน หมายถึง ถ้อยคำที่มีได้มีความหมายตรงไปตรงมาตามตัวอักษร หรือแปลตามรากศัพท์ แต่เป็นถ้อยคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่น คือ เป็นชั้นเชิงชวนให้คิด ซึ่งอาจจะเป็นในเชิงเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมย ตัวอย่างเช่น “กัมท้าว” ความหมายตรง หมายถึง น้อมท้าวลง เพื่อแสดงกิริยาเคารพ แต่ความหมายที่เป็นสำนวน หมายถึง ยอมอ่อนน้อม (มักใช้ ในทางปฏิเสธ) เช่น ไม่ยอมกัมท้าวให้ใคร

เอกฉัตร จารุเมธีชน (2537 : 113) อธิบายว่า สำนวนไทย มีความหมายคลุมไปถึง ภาษิต สุภาษิต คำพังเพย รวมทั้งคำกล่าวเป็นโวหาร คำคม คำขวัญ และคติพจน์ด้วย เพราะคำต่างๆเหล่านี้ใช้ปนกันไปจนแยกออกลำบากว่าอะไร เป็นคำประเภทใด ดังคำปรารภของราชบัณฑิตยสถานว่า “ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีความไพเราะเพราะพริ้ง และมีสำนวนโวหารในแบบต่างๆมากมาย รวมทั้งสุภาษิตและคำพังเพยที่มีลักษณะเป็นถ้อยคำสั้นๆ กะทัดรัดบางทีก็มีสัมผัสสระและพยัญชนะทำให้ง่ายแก่การจดจำ บางทีก็มีลักษณะเป็นคำคล้องจองบ้าง ซ้ำคำบ้าง และมีลักษณะเป็นการเปรียบเทียบบ้าง ”

บุญสิริ สุวรรณเพ็ชร (2538 : 10) ให้ความหมายว่า สำนวน คือ คำพูดที่นำมาใช้เพื่อ ให้ความหมายเฉพาะถึงการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ปอด ฝอย เลี้ยว เก็บ หมู เป็นต้น หรือคำพูดที่นำมาเรียบเรียงเข้าด้วยกัน ให้ความหมายเฉพาะ ถึงการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น คอเป็นเอ็น จับเป็น ตัวต่อตัว ไม่น่าเกลียด อ่อยเหยื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ สำนวนยังหมายถึง โวหาร หรือการกล่าว โดยใช้ถ้อยคำที่กินความลึกซึ้ง หรือให้เกิดความไพเราะทางภาษาในการพูด การแต่งหนังสือ หรือการประพันธ์ใดๆอีกด้วย

ประภาศรี สีอำไพ (2538 : 385) ให้ความหมายว่า สำนวน คือ โวหาร ถ้อยคำ ที่เป็นข้อความพิเศษ คือ มีชั้นเชิงของความหมาย ให้ขบคิด เช่น เคาะกะลามากเกิด เลวทราม เปรียบได้กับสุนัขออกมาเมื่อได้ยินเสียงเคาะกะลา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539 : 835) ได้ให้ความหมายของคำว่า สำนวน หมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียง โวหาร บางทีก็ใช้ว่า สำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนโวหารลุ่มๆดอนๆ ; ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจะเซ้ให้ว่ายน้่า ำไม่ตีโทษปี โทษกลอง ; ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่งๆ เช่น สำนวนฝรั่ง สำนวนบาลี ; ชั้นเชิงหรือท่วงทำนองในการแต่งหนังสือหรือพูด เช่น สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สำนวนยกขอบ สำนวนไม้เมืองเดิม ; ลักษณะนามใช้เรียกข้อความหรือบทประพันธ์รายหนึ่งๆ เช่น อิเหนา มีหลายสำนวน บทความ 2 สำนวน

สุจริต เพียรชอบ (2539 : 149) ให้ความหมายของสำนวนไทยว่า หมายถึง ถ้อยคำ ในภาษาไทยที่ใช้พูดจาสื่อสารกันโดยมีความหมายเป็นนัย กินความกว้างลึกซึ้ง มิได้แปลความหมาย ตรงตัว แต่เป็นความหมายในเชิงอุปมาเปรียบเทียบ หมายรวมไปถึงคำคม คำพังเพย สุภาษิต และอาจรวมถึงโวหารต่างๆด้วยก็ได้

และวันเนา ยูเด็น (2540 : 3) ให้คำอธิบายว่า สำนวน คือ ถ้อยคำหรือสำนวนพูด หรือเขียนที่มีความหมายไม่ตรงกับรากศัพท์หรือตรงไปตรงมาตามพจนานุกรม แต่เป็นถ้อยคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่น ขึ้นอยู่กับเรื่องที่กำลังกล่าวถึง โดยมีชั้นเชิงของถ้อยคำชวนให้คิดหรือตีความ จึงถือว่าเป็นภาษาที่มีความลึกซึ้งซับซ้อน ถือเป็นความสามารถอย่างหนึ่งในการใช้ภาษา

จากคำนิยามต่างๆที่กล่าวมานี้ พอสรุปให้เห็นได้ว่า สำนวน หมายถึง ถ้อยคำหรือสำนวนพูด หรือเขียนที่มีความหมายไม่ตรงกับรากศัพท์หรือตรงไปตรงมาตามพจนานุกรม แต่เป็นถ้อยคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่น ขึ้นอยู่กับเรื่องที่กำลังกล่าวถึง โดยมีชั้นเชิงของถ้อยคำชวนให้คิดหรือตีความ

ความเป็นมาของสำนวนไทย

ประทีอง คล้ายสุบรรณ์ (2534 : 6) ได้อธิบายถึงความเป็นมาของสำนวนว่า สำนวนไทยมีอยู่ในภาษาพูดตั้งแต่ก่อนเรามีภาษาเขียนในสมัยสุโขทัย เมื่อเรามีภาษาเขียนจารึกเป็นหลักฐาน ข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง มีสำนวนไทยปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ เช่น ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว หมายถึง บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ เจ็บท้องข้องใจ หมายถึง มีเรื่องเดือดร้อน ไพร่ฟ้าหน้าใส หมายถึง ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น การที่มีภาษาเขียนครั้งแรกมีสำนวนไทยปรากฏทันที แสดงว่าสำนวนไทยเรามีใช้ในภาษาพูดอยู่ก่อนแล้ว

ความเป็นมาในลักษณะของสำนวนไทย ตรงกับความเห็นของเอกฉัตร จารุเมธีชน (2537 : 116) ที่อธิบายว่า สำนวน คงมีอยู่ในภาษาพูดของคนไทยมานานก่อนที่จะจะมีภาษาเขียน เพราะในศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหง ได้มีสำนวนไทยปรากฏอยู่แล้ว และเอกฉัตร จารุเมธีชน ยังกล่าวว่า ถ้อยคำในสุภษิตพระร่วงก็มีใช้อยู่ในสำนวนไทยสมัยปัจจุบันไม่น้อย เช่น เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่ อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน อย่าริอ่านแก่ความ เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ นอกจากนี้ในหนังสือเก่าๆ เช่น กฎมณเฑียรบาลของเก่า ก็มีสำนวนปรากฏ เช่น ข้าวเหลือเกลืออิม ดีให้หลายปราบให้กลัว มะพร้าวหัวยัดปาก เป็นต้น และในหนังสือวรรณคดีเล่มสำคัญๆ เช่น ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน ล้วนมีสำนวนไทยปรากฏอยู่มากมาย (เอกฉัตร จารุเมธีชน, 2537 : 116)

สำหรับที่มาของสำนวนนั้น นภลัย สุวรรณธาดา (2528 : 885) กล่าวว่า มีที่มาจากแรงบันดาลใจซึ่งเป็นความคิด อารมณ์หรือประสบการณ์ของมนุษย์ 4 ประการ คือ

1. ความรักและการครองเรือน
2. ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. อาชีพและความเป็นอยู่ในสังคม
4. ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของคน

ที่เกิดของสำนวนไทย

เพ็ญแข วัจนสุนทร (2523 : 7) ได้กล่าวถึงที่เกิดของสำนวน โดยอธิบายว่า

1. ต้องการคำเพื่อสื่อสารความรู้สึกให้เพียงพอ เพราะเมื่อเกิดความต้องการคำให้เพียงพอกับความรู้สึก จึงต้องคิดคำใหม่ อาจจะมีคำเดิม แต่เปลี่ยนความหมายไปบ้าง หรือ คล้ายความหมายเดิมก็มีอยู่มาก

2. หลีกเลี่ยงการใช้คำบางคำ ซึ่งถ้าใช้แล้วอาจหยาบคายหรือก่อให้เกิดความไม่สบายใจ ตัวอย่าง คำว่า ตาย อาจมีหลายสำนวน เช่น ชี้ ม่องเท่ง เสรีจ เสียชีวิต ถึงแก่กรรม ไปค้าถ่าน ไปนรก ไปสวรรค์ เป็นต้น หรือ ถ้ายับสวาระ อาจใช้ เบา ไปป่า ไปยิงกระต่าย ไปเก็บดอกไม้ ไปรดต้นไม้ ฯลฯ

3. เพื่อให้สุภาพ หรือเหมาะสมกับฐานะของบุคคล เช่น ตัดผม ทรงเครื่อง หรือ ทรงพระเครื่องใหญ่ น้ำชา ใช้ พระสุธารส

4. ต้องการให้คำพูดมีรสชาติ หรือเกิดภาพ เช่น กุ้งแห้งเดินมาแล้ว อาจหมายถึง คนผอมแห้ง เกียงคอกเป็นเอ็น หมายถึง เกียงอย่างเอาจริงเอาจัง หลังยาว หมายถึง ชี้เกียด วังจันลั่นห้อย หมายถึง เหนื่อยมาก

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2534 : 10 - 12) ได้อธิบายถึงที่เกิดของสำนวนไทย ที่มีลักษณะสอดคล้องกับเอกฉันท จารุเมธีชน (2537 : 117 - 119) ว่ามีมูลเหตุมาจากหลายทางด้วยกัน เป็นต้นว่า เกิดจากธรรมชาติ เกิดจากการกระทำ ความประพฤติ การกินอยู่ของคน เกิดจากแบบแผนประเพณีและวัฒนธรรม เกิดจากศาสนา เกิดจากนิยาย นิทาน ตำนานหรือประวัติศาสตร์ เกิดจากการกีฬา การละเล่นหรือการแข่งขัน และมูลเหตุอื่นๆอีก สรุปได้ดังนี้ คือ

1. เกิดจากธรรมชาติ เช่น ข้าวคอกยฝน ฝนตกไม่ทั่วฟ้า น้ำซิมบ่อทราย
2. เกิดจากสัตว์ เช่น ปลากระตี่ได้น้ำ เสือชอนเล็บ หมาหยอกไก่
3. เกิดจากการกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติและการกินอยู่ของคน เช่น ปิดทองหลังพระ ชักไปให้เรือเสีย พายเรือคนละที่
4. เกิดจากอวัยวะต่างๆ เช่น ตาเล็กตาน้อย ดินเท่าฝ่าหอย มีอยู่ไม่สุข
5. เกิดจากของกินของใช้ เช่น ข้าวแดงแกงร้อน ผ้าชีริ้วทอทอง ลงเรือลำเดียวกัน
6. เกิดจากแบบแผนประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ดื่มนกก่อนนอนหลัง เข้าตามตรอก ออกตามประตู คนตายชายคนเป็น
7. เกิดจากศาสนา เช่น ขนทรายเข้าวัด ตักบาตรตามพระ ผ้าเหลืองร้อน

8. เกิดจากนิทาน ตำนาน วรรณคดี หรือประวัติศาสตร์ เช่น กระท่ายหมายจันทร์ กบเลือกนาย ชักแม่น้ำทั้งห้า

9. เกิดจากการละเล่น กีฬาหรือการแข่งขัน เช่น ไกรทองป้อน งงเป็นไก่ตาแตก ไม่ดูตาม้าตาเรือ

ส่วนวิเชียร เกษประทุม (ม.ป.ป. : 9) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สำนวนนอกจากเกิดจากมูลเหตุ 9 ประการแล้ว ยังเกิดจากอุบัติเหตุอีกด้วย เช่น ตกกระไดพลอยโจน ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ น้ำเชี่ยวขวางเรือ

ส่วนขุนวิจิตรมาตรา (2539 : 1) นั้น ได้กล่าวถึงการเกิดของสำนวนไทยที่แตกต่างไปจาก เพ็ญแข วัจนสุนทร และประเทือง คล้ายสุบรรณ โดยอธิบายความเป็นมาในลักษณะสรุป พร้อมทั้งยกตัวอย่างว่า สำนวนนั้นเกิดจากมูลเหตุต่างๆ เป็นต้นว่า เกิดจากธรรมชาติ เกิดจากการกระทำ เกิดจากเครื่องแวดล้อม เกิดจากอุบัติเหตุ เกิดจากแบบแผนประเพณี เกิดจากลัทธิ ศาสนา เกิดจากความประพุดติ เกิดจากการเล่น เกิดจากเรื่องแปลกๆที่ปรากฏขึ้น เกิดจากนิยาย นิทาน ตำนาน ตลอดจนพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์ และอะไรต่ออะไรอื่น ๆ อีกมากแล้วแต่สมัยเวลา โดยกล่าวถึงการนำมาใช้ในลักษณะดังนี้ คือ นำเอาแต่ใจความมาพูดสั้นๆ เป็นการเปรียบบ้าง เทียบบ้าง เปรียบ้าง กระทบบ้าง ประชดประชันบ้าง พูดเล่นสนุกๆก็มี พูดเตือนสติให้คิดก็มีต่างๆกัน (ขุนวิจิตรมาตรา, 2539 : 1)

ตัวอย่างของขุนวิจิตรมาตราซึ่งกล่าวถึงที่เกิดของสำนวนจากสาเหตุต่างๆ เช่น เกิดจากธรรมชาติ " ตื่นแต่ไก่โห่ " คือ ธรรมชาติของไก่ยอมขันในเวลาเช้ามีดเสมอ ตื่นแต่ไก่โห่ก็คือ ตื่นแต่ไก่ขัน หมายถึง ตื่นแต่เช้ามีด ที่เกิดจากการกระทำ " โกลบินเที่ยง " คือ เมื่อปี พ.ศ. 2430 ในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มยิงปืนใหญ่เวลา 12.00 นาฬิกาในพระนครให้รู้ว่าเป็นเวลาเที่ยงวัน คนในพระนครได้ยิน คนอยู่ไกลออกไปก็ไม่ได้ยิน จึงเกิดเป็นสำนวนพูดหมายถึงไปถึงชาวควาวต่างๆ ที่เกิดในพระนคร คนอยู่ไกลไม่ได้ยินได้ฟังไม่รู้ เลยว่า " อยู่ไกลบินเที่ยง " และหมายเลยไปถึงว่าเป็นคนบ้านนอกชอกนาดด้วย ที่เกิดจากเครื่องแวดล้อม " ก้นหม้อไม่ทันดำ " คือ การหุงข้าว กว่าก้นหม้อจะติดเขม่าดำก็กินเวลานาน โบราณผ่าเม็ย อยู่ด้วยกันก็ต้องมีครวมีเครื่องครัวใหม่ เช่น หม้อสำหรับหุงข้าวกิน บางคู่หุงข้าวกินก้นหม้อไม่ทันมีเขม่าจับดำก็เลิกกัน จึงเกิดเป็นสำนวนพูด หมายถึงว่าเลิกกันง่าย คืออยู่กินด้วยกันไม่ทันกันหม้อดำก็เลิกกันแล้ว ที่เกิดจากอุบัติเหตุ " ตกกระไดพลอยโจน " คนหนึ่งตกกระได คนที่อยู่ในที่นั้นด้วยก็มักจะโจนเข้าไปช่วย หรือเมื่อรู้ว่าจะตกกระได แต่มีสติคืออยู่ที่รีบโจนไปให้มีท่าทาง จึงเรียกว่าตกกระไดพลอยโจน ที่เกิดจากระเบียบแบบแผนประเพณี " ผักกรากฝังราก " มาจากพิธีทำขวัญทารกเกิดได้สามวัน เอารากกับ

มะพร้าวแทงหน่อไปฝั่งดิน ที่เกิดจากลัทธิศาสนา “ชนทรายเข้าวัด” มาจากทำบุญก่อบพระทรายที่วัด ที่เกิดจากความประพฤติ “กินข้าวร้อนนอนสาย” หมายถึงมีชีวิตอยู่สบาย ที่เกิดจากการเล่น “สู้จนเย็บตา” มาจากการชนไก่ “ขึ้นซัง” มาจากควด “ไข่แตก” มาจากเล่นเอาเถิด “สายบ้านสั้น” มาจากว่าว ที่เกิดจากเรื่องแปลกๆ “กู” หมายถึงพูดไม่เป็นความจริง ที่เกิดจากนิยายนิทาน “มาก่อนไก่” และ “เอาไก่ผูกตุตมาหรือเปล่า” มาจากนิทานเรื่องศรีธนชชัย “ทำมิชอบเข้าลอบตนเอง” มาจากพงศาวดารเหนือ “ปล่อยม้าอุปการ” มาจากรามเกียรติ์ (ชุนวิจิตรมาตรา, 2539 : 2)

ลักษณะของสำนวนไทย

วิจิตร ยอดสุวรรณ และคณะ (2519 : 87) ได้อธิบายถึงลักษณะของสำนวนไทย จะจำแนกได้ดังนี้

1. มีลักษณะมีความหมายเพื่อให้ตีความ มีลักษณะตีชมหรือแสดงความเห็นอยู่ในตัว เช่น เกลือเป็นหนอน กินหมูร้อนห้อง งมเข็มในมหาสมุทร ตกบันไดพลอยโจน ปีนเกลียว
2. มีลักษณะคำคมหรือคำกล่าว เช่น ดีหน้าตาย หน้าขึ้นนอกตรม หน้าซื่อใจคด หาเข้ากินคำ
3. มีลักษณะเป็นความเปรียบหรือคำอุปมา เช่น ชมเหมือนบอระเพ็ด ใจดำเหมือนน้อกา ชนเหมือนน้อกา เบาทเหมือนน้อกา แข็งเหมือนเพชร ลามเป็นขี้กลาก รักเหมือนแก้วตา
4. มีลักษณะคล้ายโวหารมีเสียงสัมผัสกันหรือบางทีก็ซ้ำคำ เช่น ข้าวแดงแกงร้อน ชุนช้องหมองใจ จับมือถือแขน บนบานศาลกล่าว ในลักษณะที่ซ้ำคำก็มี เช่น กินจุบกินจิบ ประจบประแจง ปากเปียกปากแฉะ เสียผู้เสียคน อีมืออ้อมใจ

วันเนา ยูเดิน (2521 : 5 - 49) ได้อธิบายถึงสำนวน โดยแบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. แบ่งตามเสียง มีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ กล่าวคือ
 - 1.1 กลุ่มคำที่มีเสียงสัมผัสคู่กลาง เช่น ดิดลิดีตีเปา ต้มยำท่าแกง ตีนก่อนนอนหลัง
 - 1.2 กลุ่มคำที่มีเสียงซ้ำในคู่ เช่น ผิดฝาผิดตัว มือท่างตีนท่าง นั่งกินนอนกิน
 - 1.3 กลุ่มคำที่ไม่มีเสียงสัมผัส เช่น ใช้หนึ่งเป็นสอง ร่วมทอลงโรง ตีนถีบปากกัด

2. แบ่งตามประเภทของคำที่ใช้ นำหน้า มืออยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ กล่าวคือ
- 2.1 กลุ่มคำที่มีค่านำหน้า เช่น ลูกนก ลูกกา ครูบาอาจารย์ ข้าวปลาอาหาร
 - 2.2 กลุ่มคำที่มีคำกริยานำหน้า เช่น ไปลามาไหว้ พูดจริงทำจริง กินทิ้งกินขว้าง
 - 2.3 กลุ่มคำที่มีคำวิเศษณ์นำหน้า เช่น งามหน้างามตา น่ารักน่าชม ใจร้าย

ใจดำ

3. แบ่งตามความหมายของคำที่นำมาซ้อน มืออยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ กล่าวคือ
- 3.1 กลุ่มคำที่ซ้อนความหมายคล้ายตามกัน หรือรับกัน เช่น

น่ารัก	กับ	น่าชม	เป็น	น่ารักน่าชม
ทำอะไร	กับ	ไถนา	เป็น	ทำอะไรไถนา
กุ่มหอย	กับ	บุปปลา	เป็น	กุ่มหอยบุปปลา
 - 3.2 กลุ่มคำที่ซ้อนความหมายขัดแย้งกัน เช่น

หน้าเนื้อ	กับ	ใจเสือ	เป็น	หน้าเนื้อใจเสือ
ผู้ร้าย	กับ	ผู้ดี	เป็น	ผู้ร้ายผู้ดี
เข็นครก	กับ	ขึ้นเขา	เป็น	เข็นครกขึ้นเขา
 - 3.3 กลุ่มคำที่ซ้อนกันแล้วจึงทำให้เกิดความหมาย เช่น

อึ้งย	กับ	อึ้งแฉก	เป็น	อึ้งยอึ้งแฉก
อึ้ง	กับ	ตุง	เป็น	อึ้งตุง
อึ้ง	กับ	อึ้ง	เป็น	อึ้งอึ้ง

นอกจากนี้วันเนา อยู่นั้น (2534 : (ก) - (ข)) ยังอธิบายว่าสำนวนมีลักษณะ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. มีสัมผัสคล้องจองกัน เช่น กินอยู่พวย ภูเขาเลากา ปากว่าตาขยิบ
2. ไม่มีสัมผัสคล้องจองกัน เช่น กินน้ำได้คอก กระเชอกันรั้ว ราชรถมาเกย
3. มีลักษณะซ้ำในวลี เช่น สองฝักสองฝ่าย ลักปิดลักเปิด จับปลัดจับผลู
4. มีลักษณะเป็นคำหนักเบา (เสียงครุ ลหุ) เช่น ระเบิดกระพืด กะด่ากะด่าง

ดูปิดดูปอง

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2534 : 12 - 14) ได้อธิบายถึงข้อความที่เป็นสำนวนไทยว่า มีลักษณะดังนี้ คือ

1. มีความหมายโดยนัย คือ ความหมายไม่ตรงตัว แต่มีความหมายโดยอรรถ คือ พูดอย่างหนึ่งมีความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง เช่น กินปุณร้อนท้อง หมายถึง รู้สึกเดือดร้อนเพราะ

มีความผิดอยู่ ขนทรายเข้าวัด หมายถึง ร่วมมือร่วมใจกันทำบุญ และตาเซีเลี้ยงถึง หมายถึง เลี้ยงเด็กทุกคน

2. ใช้ถ้อยคำกินความมาก การใช้ถ้อยคำในสำนวนนั้น ส่วนใหญ่เข้าลักษณะใช้คำน้อย กินความมาก เนื้อความมีความหมายเด่น เช่น ก่อหวอด ขึ้นคาน คว่าบาตร ฯลฯ ซึ่งล้วน มีความหมายที่อธิบายได้ยืดยาว

3. ถ้อยคำมีความไพเราะ การใช้ถ้อยคำในสำนวนไทย มักใช้ถ้อยคำสละสลวย มีสัมผัสคล้องจอง เน้นการเล่นเสียงสัมผัสสระ สัมผัสอักษร ให้เสียงกระทบกระทั่งกัน เกิดความไพเราะน่าฟัง ทั้งสัมผัสภายในวรรคและระหว่างวรรค มีการจัดจังหวะคำหลายรูปแบบ เช่น เป็นกลุ่มคำซ้อน 4 คำ เช่น ก่อกรรมทำเข็ญ ก่อร่างสร้างตัว คู่ผ้าตัวเมีย คำซ้อน 6 คำ เช่น ชิงกีฬาข่าก็แรง ชี้อ่อนใหญ่ให้เด็กเห็น ยุให้รำดำให้เร็ว และคำซ้อน 8 คำ หรือมากกว่า เช่น ไก่งามเพราะขนคนงามเพราะแต่ง กำแพงมีหูประตูมิตา กินอยู่กับปากอยากอยู่กับท้อง

4. สำนวนไทยมักมีการเปรียบเปรยหรือมีประวัติที่มา ส่วนใหญ่มาจากการเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ประเพณี ศาสนา นิยานิทานต่างๆ กิริยาอาการและส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น กลับหน้ามือเป็นหลังมือ นอนตาไม่หลับ ใจดีลู้เสื่อ

ประเภทของสำนวนไทย

จิราภรณ์ ภักธราภาณุภัทร (2521 : 6 - 28) ได้ศึกษาวิจัยถ้อยคำที่ใช้เป็น สำนวน ในภาษาไทย ว่าแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบ เป็นคำ ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นวลี และประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็น ประโยค

ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นคำ ได้แก่ คำคำเดียวซึ่งนำมาใช้เป็นสำนวน ซึ่ง ยังแบ่งออกได้ตามลักษณะส่วนประกอบภายในเป็น 2 ชนิด คือ

ก. ชนิดที่มีลักษณะเป็นคำเดียว

คำเดียวที่นำมาใช้เป็นสำนวนนี้ อาจประกอบด้วยพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ก็ได้ เมื่อพิจารณาคำเดียวที่นำมาใช้เป็นสำนวนเหล่านี้พบว่า เป็นคำซึ่งจัดอยู่ในหมวดคำต่างๆ 4 ชนิด คือ

1. คำเดียวที่มาจากคำนาม
2. คำเดียวที่มาจากคำลักษณนาม

3. คำเดี่ยวที่มาจากคำกริยา
4. คำเดี่ยวที่มาจากคำบอกจำนวนนับ

ข. ชนิดที่มีลักษณะเป็นคำประสม

ได้แก่ถ้อยคำที่นำมาใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะเป็นคำที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระ (ซึ่งเป็น "คำ" ได้) ตั้งแต่ 2 หน่วยคำขึ้นไป ซึ่งทำหน้าที่ร่วมกันเป็นคำเดี่ยว แบ่งย่อยได้ 4 ชนิด

1. ชนิด นาม + นาม
2. ชนิด นาม + กริยา
3. ชนิด กริยา + กริยา
4. ชนิด กริยา + นาม

ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นวลี ได้แก่ คำและส่วนขยายของคำ ซึ่งเป็นลักษณะของวลี ที่นำมาใช้เป็นสำนวน แบ่งออกได้ตามลักษณะส่วนประกอบที่แตกต่างกันออกเป็น 2 ประเภท

ก. ประเภทที่ประกอบด้วยคำและส่วนขยายของคำ

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งเป็นวลีที่ประกอบด้วยคำและส่วนขยายของคำ แบ่งออกได้ตามลักษณะของส่วนประกอบภายในเป็น 4 แบบ

1. แบบที่ประกอบด้วยนามและส่วนขยาย อันเป็นลักษณะของนามวลี
2. แบบที่ประกอบด้วยกริยาและส่วนขยาย อันเป็นลักษณะของกริยวลี
3. แบบที่ประกอบด้วยคำกริยาวิเศษณ์และคำกริยาหรือคำนาม อันเป็นส่วนขยายคำกริยาวิเศษณ์
4. แบบที่ประกอบด้วยคำบุพบทและคำนามอันเป็นลักษณะของสถานวลี

ข. ประเภทที่ประกอบด้วยคำและส่วนขยายซึ่งเป็นแบบเสริมสร้อย ซึ่งสามารถแบ่งเป็นการเสริมสร้อยแบบต่างๆได้ดังนี้

1. ลักษณะการเสริมสร้อยแบบที่เรียกว่าการซ้ำคำ
2. ลักษณะการเสริมสร้อยแบบที่เรียกว่าคำขยายคู่

ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นประโยค ได้แก่ ถ้อยคำซึ่งใช้เป็นสำนวนที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นประโยคชนิดต่างๆ มีลักษณะแตกต่างกันเป็น 3 แบบ

- ก. แบบที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยสกรรมและหน่วยกรรมตรง
- ข. แบบที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยประธานและหน่วยกรรม
- ค. แบบที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยประธาน หน่วยสกรรม และหน่วยกรรมตรง

วันเนา ยูเดิน (2521 : 32) ได้อธิบายกลุ่มคำที่แบ่งตามประเภทของคำที่ใช้หน้าหน้า ดังนี้

การแบ่งกลุ่มคำตามประเภทของคำที่ใช้หน้าหน้า กลุ่มคำหรือวลีที่แบ่งตามประเภทของคำที่ใช้หน้าหน้านั้น แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกันดังนี้ คือ

1. กลุ่มคำที่ใช้คำนามนำหน้า หมายถึงกลุ่มคำที่มีคำนามนำหน้า ตัวอย่าง เช่น กิ่งก่าได้ทอง หูปาตาเถื่อน มือห่างตีนห่าง
2. กลุ่มคำที่ใช้คำกริยานำหน้า หมายถึงกลุ่มคำที่มีคำกริยานำหน้า ตัวอย่าง เช่น ชูดคนด้วยปาก เก็บหอมรอมริบ งอมืองอตีน
3. กลุ่มคำที่ใช้คำวิเศษณ์นำหน้า หมายถึงกลุ่มคำที่มีคำวิเศษณ์นำหน้า ตัวอย่าง เช่น เย็นเยื่อียดขาด ไทญโตโอ้อ่า นอกสู่นอกทาง

นภาลัย สุวรรณชาติ (2528 : 872 - 874) ได้อธิบายถึงรูปแบบของสำนวนประเภทไม่มีสัมพัส มี 3 ประเภท คือ

1. สำนวนที่เป็นคำเดี่ยว เช่น คำว่า ทิ้ง หมายความว่า สนใจ เช่น ฉันรู้สึกทิ้งเขามาก คำว่า กิ่ง หมายความว่า ตี๋ม (สุรา) เช่น นิ่งกั้งกันแต่เช้าเชียวนะ คำว่า กรอบ หมายความว่า ยากจน (มาก) เช่น เดือนนี้จนกรอบจังเลย ซื้ออะไรไม่ได้
2. สำนวนที่เป็นกลุ่มคำ เช่น กลุ่มคำ ลูกไก่ในกำมือ หมายความว่า อยู่ในอำนาจ เช่น เวลาที่ท่านถูกเราจับได้ ชีวิตของท่านก็เหมือนลูกไก่ในกำมือ จะบีบก็ตาย จะคลายก็รอด กลุ่มคำ ชิมलग หมายความว่า ทดลองดูลาดเลาว่าจะเป็นอย่างไร เช่น เขาส่งให้ผมมาชิมलगดูก่อนว่าจะได้ผลแค่ไหน กลุ่มคำ เป็นไฟ หมายความว่า เร็วหรือเก่ง เช่น เขาเด่นรำเป็นไฟ
3. สำนวนที่เป็นประโยค เช่น ประโยค ก้างขวางคอ หมายความว่า ใครคนหนึ่งปรากฏตัวเป็นอุปสรรคของอีกคนหนึ่ง ไม่ให้ทำการใดๆได้ถนัด ประโยค หนูดกถึงข้าวสาร หมายความว่า ผู้ชายจนๆไปแต่งงานกับลูกเศรษฐี ประโยค มอดกัดไม้ หมายความว่า ปั่นออกแอดไม่รู้หยุด

นอกจากนั้นนภาลัย สุวรรณชาติ (2528 : 875 - 876) ได้อธิบายถึงสำนวนประเภทที่มีสัมพัส มี 2 ประเภท คือ

1. สำนวนที่มีวรรคเดียว
 - 1.1 สัมพัสชนิดระหว่างคำที่ 2 และคำที่ 3 เช่น ชายจริงหญิงแท้ ตกร่องปล่องขึ้น บุญหนักศักดิ์ใหญ่

1.2 สัมผัสสระระหว่างคำที่ 3 และคำที่ 4 เช่น ล่ามะเลเทเมา อรชรอันแน่น
อพยพหลบหนี

1.3 สัมผัสข้ามระหว่างคำที่ 2 และคำที่ 4 เช่น จับดาถลำแดง จวบจอม
ถนอมเกล้า ครบถ้วนกระบวนความ

2. ส่วนวนที่มีหลายวรรค เช่น มดมิให้ไต่ ไรมิให้ตอม ปล้ำผีลุก ปลุกผีนั่ง
ยิ้มเหมือนหลอก หยอกเหมือนชู

ไซศิริ ปราโมช ณ อยุธยา (2534 : 9 - 87) ได้ศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำ
และความหมายของสำนวนไทย สามารถสรุปสำนวนที่มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำแบ่งออกได้เป็น
4 ประเภท คือ

1. ส่วนวนที่มีเสียงของคำใกล้เคียงกัน แบ่งได้เป็น 4 ประเภท
 - 1.1 ส่วนวนที่ต่างกันเพราะเสียงสระ
 - 1.2 ส่วนวนที่ต่างกันเพราะเสียงพยัญชนะ
 - 1.3 ส่วนวนที่แตกต่างกันเพราะเสียงวรรณยุกต์
 - 1.4 ส่วนวนที่ต่างกันทั้งเสียงสระ เสียงพยัญชนะ และเสียงวรรณยุกต์
2. ส่วนวนที่มีความหมายของคำเหมือนหรือใกล้เคียงกัน แบ่งได้เป็น 2 ประเภท
 - 2.1 คำที่ต่างกันมีความหมายเหมือนกัน
 - 2.2 คำที่ต่างกันมีความหมายใกล้เคียงกัน
3. ส่วนวนที่มีการเปรียบเทียบทำนองเดียวกัน แบ่งได้เป็น 4 ประเภท
 - 3.1 ส่วนวนที่เปรียบเทียบกับคนและอวัยวะต่างๆของคน
 - 3.2 ส่วนวนที่เปรียบเทียบกับสัตว์
 - 3.3 ส่วนวนที่เปรียบเทียบกับธรรมชาติ
 - 3.4 ส่วนวนที่เปรียบเทียบกับเครื่องดนตรี
4. ส่วนวนที่มีการเพิ่มคำ ตัดคำ และลำดับคำใหม่ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท
 - 4.1 ส่วนวนที่ต่างกันที่การเพิ่มคำ
 - 4.2 ส่วนวนที่ต่างกันที่การตัดคำ
 - 4.3 ส่วนวนที่ต่างกันที่การลำดับคำใหม่

นอกจากนี้ ไซศิริ ปราโมช ณ อยุธยา (2534 : 88 - 136) ได้มีการแบ่งประเภท
ของสำนวนที่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายออกเป็น 4 ประเภท

JOHN F. KENNEDY LIBRARY
PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY
PAITANI, THAILAND

1. ความหมายเปลี่ยนเป็นความหมายอื่น แบ่งได้เป็น 2 ประเภท
 - 1.1 ความหมายไม่เกี่ยวข้องกับความหมายเดิม
 - 1.2 ความหมายที่ยังมีเค้าความหมายเดิม
2. ความหมายตรงข้ามกับความหมายเดิม แบ่งได้เป็น 2 ประเภท
 - 2.1 ความหมายดีเปลี่ยนเป็นความหมายไม่ดี
 - 2.2 ความหมายตรงข้ามอื่นๆ
3. ความหมายแคบลง แบ่งได้เป็น 2 ประเภท
 - 3.1 ส่วนที่มีความหมายเหลือเพียงความหมายเดียว
 - 3.2 ส่วนที่มีความหมายเฉพาะเรื่อง
4. ความหมายขยายกว้างขึ้น แบ่งได้เป็น 2 ประเภท
 - 4.1 ความหมายเพิ่มเป็นสองความหมาย
 - 4.2 ความหมายขยายเป็นความหมายกลางๆ

นอกจากมีการแบ่งประเภทการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำและการเปลี่ยนแปลงความหมายแล้ว ยังได้มีการแบ่งประเภทของส่วนต่างสมัยที่มีความหมายเหมือนกันตามที่ ไชยศิริ ปราโมช ณ อยุธยา (2534 : 137 - 197) ได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ส่วนเกี่ยวกับความเป็นไปในสังคม แบ่งได้เป็น 3 ประเภท
 - 1.1 ส่วนเกี่ยวกับหน้าที่การงาน
 - 1.2 ส่วนเกี่ยวกับการกลั่นแกล้ง ทรยศดโกง และติดสินบน
 - 1.3 ส่วนเกี่ยวกับการดำรงชีวิตทั่วไป
2. ส่วนเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี แบ่งได้เป็น 2 ประเภท
 - 2.1 ส่วนเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและไสยศาสตร์
 - 2.2 ส่วนเกี่ยวกับประเพณีในการปกครองตน
3. ส่วนเกี่ยวกับอุปนิสัยและความประพฤติส่วนตัว แบ่งได้เป็น 2 ประเภท
 - 3.1 ส่วนเกี่ยวกับอุปนิสัย
 - 3.2 ส่วนเกี่ยวกับความประพฤติ

เอกฉัตร จารุเมธีชน (2537 : 121 - 123) ได้อธิบายส่วนภาษาไทยโดยทั่วไปว่าอาจแบ่งออกเป็นประเภทได้ดังนี้

1. ประเภทพูดคล้องจองกัน เน้นในเรื่องของความไพเราะ มีความหมายลึกซึ้ง สัมผัสดี
2. ประเภทพูดเปรียบเทียบ คือ ไม่พูดออกมาตรงๆ แต่จะใช้การเปรียบเทียบ

3. ประเภทซ้ำคำ คือ พุดซ้ำคำเดิม เพื่อให้เกิดความไพเราะ และมีความหมาย
4. ประเภทเบ็ดเตล็ด มีลักษณะทั่วไป

คุณค่าของสำนวนไทย

กุสุมา รัชมณี และคณะ (2533 : 60) อธิบายถึงคุณค่าของสำนวนไทยในด้านต่างๆ เช่น

1. สำนวนสะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของไทย เช่น ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นในน้ำ หรือบนบก หากใครมีความขยันหมั่นเพียรก็ทำมาหากินได้บนแผ่นดินไทย
2. สำนวนสะท้อนให้เห็นอาชีพของคนไทย เช่น เกี่ยวข้าวระวังเคียว สำนวนนี้เปรียบเทียบกับ การเกี่ยวข้าวต้องระวังเคียว (เพราะอาจพลาดพลั้งบาดมือได้) เหมือนกับการกระทำสิ่งใดก็ตามต้องมีความระมัดระวัง สำนวนเกี่ยวข้าวระวังเคียว สะท้อนให้เห็นอาชีพหลักของคนไทย คือ การทำนา การเกี่ยวข้าวและเคียวซึ่งเป็นเครื่องมือในการเกี่ยวข้าว
3. สำนวนสะท้อนให้เห็นการดำรงชีวิตร่วมกันของคนไทย เช่น เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตาม หมายถึง เข้าไปอยู่แห่งใดควรประพฤติหรือปฏิบัติตามเขา เป็นสำนวนที่เตือนให้ตระหนักถึงการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม ว่าควรปรับตัวเข้าหากันเพื่อสันติสุขในชีวิต
4. สำนวนสะท้อนให้เห็นความเชื่อของคนไทย เช่น กรรมสนองกรรม หมายถึง การทำสิ่งใดไว้อย่อมจะมีผลตอบแทนเช่นเดียวกัน สำนวนนี้ สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมกรรมในที่นี้ อาจจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ได้ ผู้ใดทำความดี กรรมดีก็จะตอบสนอง ตรงกันข้าม ถ้าทำความชั่วก็จะได้รับผลร้ายตอบแทน
5. สำนวนสะท้อนให้เห็นประเพณีไทย เช่น ชายผ้าเหลือง หมายถึง การบวชของชายไทย ตามประเพณีไทยเมื่อบุตรเติบโตถึงวัยอันสมควร ก็จะต้องบวชเพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทী และอุทิศส่วนกุศลที่ได้รับจากการบวชให้บิดามารดา

บุญเกิด รัตนแสง (2536 : 122 - 124) ได้อธิบายถึงคุณค่าสำนวน โดยสรุปได้ดังนี้

1. เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความสามารถในการใช้ภาษา การวางเรียงถ้อยคำ การรวบรวมความยาวๆให้สั้น โดยใช้ข้อความที่เป็นสำนวนหรือสุภาษิตหรือคำพังเพยเข้าแทน ช่วยขยายความเข้าใจได้ดียิ่ง

2. เป็นเครื่องมือเหนียวรั้ง สะกิดเตือนใจให้คนเรามีความระลึกรอบคอบว่า ทำอะไร ให้ผลเป็นอย่างไร ทำโดยได้ไตร่ตรอง ใครควรอนุญาตอย่างรอบคอบแล้ว หากว่าสำนวน ภาษิตติดอยู่ในใจ คำเหล่านี้จะคอยชี้ทางให้ทำสิ่งถูกต้องสถานเดียว

3. เป็นคำสอนให้รู้หน้าที่ รู้กาลเวลา รู้จักตนและวางตน รู้จักสังคม

4. เป็นเครื่องชี้้นำการปฏิบัติตนต่อผู้มีอุปการคุณ ผู้ใหญ่และผู้มีอาวุโสทั่วไป

5. เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตคนในอดีต

วิเชียร เกษประทุม (ม.ป.ป. : 12 - 14) ได้อธิบายความหมายถึงคุณค่าของสำนวนไทยว่า

1. เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนและชี้แนะให้เป็นคนดีในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านความรัก การสมาคม การครองเรือน การศึกษา การพูดจา เช่น

ในด้านความรัก : คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ

ในด้านการศึกษาอบรม : เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ฝนทั่งให้เป็นเข็ม ลิบรู้ไม่เท่าชำนาญ

ในด้าน การพูดจา : พูดดีเป็นศรีแก่ตัว พูดชั่วอัปราชัย พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง

2. สำนวนไทยช่วยสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อของคนในสังคมไทยหลายประการ เช่น

ความเคารพนอบน้อมผู้ใหญ่ซึ่งเคยผ่านโลกมาก่อน และเชื่อว่าผู้ชายเป็นผู้นำของครอบครัว : เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรม : ทว่านพิชชนโดยยอมได้ผลเช่นนั้น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ความเชื่อเกี่ยวกับการปกครอง : บ้านเมืองมีชื่อมีแป สมภารไม่ดี หลวงชีสปรกนอนสูงให้นอนคว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย

ความเชื่อเกี่ยวกับเกียรติยศชื่อเสียง : ขาดศีลต้องไฉไล ขาดศรัทธาต้องไฉ้อ้อ เสียชีพอย่าเสียสัตย์

3. สะท้อนให้เห็นถึงภาวะความเป็นอยู่ของสังคมในด้านต่างๆ เช่น เกี่ยวกับเศรษฐกิจและการครองชีพ : เสียน้อยเสียมาก เสียมากเสียง่าย มีสสิ่งพึงประจบให้ครบบาท นุ่งเจียมหม่เจียม เกี่ยวกับการทำมาหากิน : อย่าหมายน้ำบ่อหน้า น้ำขึ้นให้รีบตัก ดินก่อนไถ่ เกี่ยวกับการภูมิศาสตร์ : สัมโหทาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย หรือ เมืองลุงมีดอน เมืองคอนมีท่า เมืองตรังมีนา สงขลามีบ่อ

4. ซึ่งให้เห็นว่าคนไทยกับธรรมชาติเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก จึงได้นำเอาลักษณะธรรมชาติสัตว์ ต้นไม้ ฯลฯ มาตั้งเป็นสุภาษิต คำพังเพย และสำนวนต่างๆ เช่น วัวเห็นแก่หญ้า ชี้อ้าเห็นแก่กิน วัวแก่กินหญ้าอ่อน

5. การศึกษาสำนวนต่างๆช่วยทำให้เราใช้ภาษาได้ถูกต้องและสละสลวย ไม่ต้องใช้คำพูดที่ยืดเยื้อยืดยาว แต่สามารถเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่านผู้ฟังได้มาก นอกจากนั้นการศึกษาสุภาษิต คำพังเพยและสำนวนของภาคต่างๆ ทำให้เราได้เรียนรู้ภาษาถิ่นไปด้วยในตัว อันจะทำให้เราเข้าใจวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวไทยภาคต่างๆได้ดี ช่วยทำให้เกิดความรักและความเข้าใจกัน ไม่เกิดการแบ่งแยกแตกเหล่า แม้ว่าจะมีสภาพภูมิศาสตร์ต่างกัน

6. การเรียนรู้เรื่องสุภาษิต คำพังเพย และสำนวนต่างๆ เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของชาติเอาไว้มิให้สูญหายและเกิดความภูมิใจที่บรรพชนได้คิดสร้างสิ่งเหล่านี้เอาไว้แก่เรา

พริทีย์ แฟงสุด (ม.ป.ป. : 5 - 6) ได้อธิบายถึงคุณค่าของสำนวนพอสรุปได้ว่าสำนวนทำให้ใช้ภาษาในการเขียนความเรียงได้ดีขึ้น เป็นการช่วยเพิ่มคุณค่าให้แก่งานของตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของชาติเอาไว้มิให้สูญหาย และทำให้เกิดความภูมิใจที่บรรพชนได้คิดสร้างสิ่งเหล่านี้เอาไว้ ทั้งยังเป็นเครื่องอบรมสั่งสอนและชี้แนะให้เป็นคนดีในด้านต่างๆ เช่น ความสามัคคี ความรัก การครองเรือน การศึกษา เป็นต้น รวมทั้งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อของคนในสังคมไทยหลายประการ เช่น เรื่องความเคารพผู้ใหญ่ ความเชื่อเรื่องกรรม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้นๆ

ขณะที่เรื่องอุไร อินทพระเสริฐ และสมหมาย ทัตติวงศ์ (ม.ป.ป. : 4 - 5) กล่าวว่าสิ่งที่ได้รับจากคุณค่าของสำนวน คือ

1. ทำให้ได้คติสอนใจในด้านต่างๆ เช่น ด้านการเรียน : รู้ไว้ชัวร์ ใส่บาแมกหามฝนทั้งให้เป็นเข็ม ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด ; ด้านการคบค้าสมาคม : คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ คบเด็กสร้างบ้าน คบหัวล้านสร้างเมือง ; ด้านการครองเรือน : ความในอย่านำออก ความนอกอย่านำเข้า ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกคู่ตามใจผู้นอน และด้านความรัก : ยามรักน้ำตมผักก็ว่าหวาน รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี

2. ทำให้ทราบความเป็นอยู่ของคนในสังคม ในสมัยที่เกิดสำนวนโวหารนั้น ว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร เช่น น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า อัฐยายซื้อขนมยาย แบ่งสันปันส่วน หมูไปโก่ม

3. เป็นการรักษาวรรณกรรมทางภาษาอันเป็นมรดกที่ล้ำค่าของไทยไว้ให้ลูกหลานภาคภูมิใจ

วัฒนธรรมทางภาษาเป็นเครื่องมือบ่งบอกถึงความเป็นชาติ วัฒนธรรมของแต่ละชาติแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชาตินั้นๆ ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง และภาษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ (บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร, 2538 : 5) สำนวนไทยเป็นส่วนสำคัญเรื่องหนึ่งของภาษาไทย เพราะเป็นคำพูดที่กลั่นกรองขึ้นเพื่อความสละสลวยสวยงาม เป็นถ้อยคำที่คมคายกว่าคำพูดธรรมดา ทั้งเป็นคำพูดที่รวบรวมใจความเรื่องยาวๆ ให้สั้นลง บางครั้งผู้พูดไม่ต้องอธิบายบางสิ่งบางอย่างให้ยืดยาว ถ้าเทียบยกเอาสำนวนมาประกอบคำพูด ก็จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น (วิเชียร เกษประทุม, ม.ป.ป. : 3) หรือพูดเป็นขั้นเชิงให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องขบคิด แต่ให้มีความหมายในคำพูดนั้นๆ คนฟังอาจเข้าใจความหมายทันที

การที่นำสำนวนไทยมาใช้พูด ใช้เขียน ก็เพื่อให้เป็นไปในทางเปรียบเปรย เปรียบเทียบ กระเทียบกระเทียบ หรือประชดประชัน ตลอดทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญส่วนหนึ่งในการสอนหรือเตือนสติ ซึ่งสำนวนต่างๆ จะแสดงความหมายในตัวประโยคเอาไว้ ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ต้องการจะให้ความหมายของสำนวนที่พูดและเขียนเป็นไปในทางใดทางหนึ่ง

ดังนั้นจะเห็นว่าถ้านำสำนวนไทยมาใช้เป็นบทโฆษณาในลักษณะพาดหัว จะทำให้บทโฆษณานั้นมีอิทธิพลต่อผู้อ่านเป็นอย่างมาก คือ สามารถโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านคล้อยตาม เพราะว่าสำนวนไทยยังเป็นภาษาที่สั้น กระทัดรัด ชัดเจน ติดหูติดตา ง่ายต่อความเข้าใจและมีความหมายในตัวเอง ซึ่งตรงกับลักษณะของบทโฆษณาที่ดี ถือได้ว่าสำนวนไทยเป็นเครื่องมือสำคัญส่วนหนึ่งในภาษาโฆษณา นอกจากสำนวนไทยจะเป็นเครื่องมือสำคัญในด้านการโฆษณาแล้ว การนำมาใช้ในลักษณะนี้ยังเป็นผลพลอยได้ต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทางภาษาที่นำภูมิปัญญา